

The Distinction of Attributes, The Unification of Modes: Reconsidering an interpretive controversy concerning the nature of Attributes in Spinoza's Philosophy

Zahra Amini

Mustafa Zali*

M.A Student of Philosophy, Philosophy Department,
Faculty of Humanities and Literature, University of
Tehran, Tehran, Iran

Assistant Professor, Philosophy Department, Faculty
of Literature and Humanities, University of Tehran,
Tehran, Iran

Abstract

One of the challenges faced by Spinoza's commentators is the problem of the nature of attributes; that is, the answer to the question of whether attributes are distinct from the substance (objective interpretation) or not (subjective interpretation). The main difficulty concerning the above-mentioned problem is that any answer to it, leads to another problem, that is, the relation of attributes to each other, and any answer to this later problem also implies an inconsistency; for while claiming a real distinction between attributes in Ethics, Spinoza believes in the unification of modes arising from various attributes. This issue leads to the following interpretive challenge: if the distinction between substance and attributes is conceptual, the real distinction of attributes remains unjustified and if the real distinction between attributes is to be acknowledged, other difficulties will arise, concerning how to justify the unification of modes. On the other hand, if the ontological implications of the real distinction are to be ignored, the ideas-things parallelism will be lost. In this article, it will be argued that solving the problem of the nature of attributes according to Spinoza depends on the justification of the relationship of attributes with each other, and since the answer to the latter problem is faced by the aforementioned inconsistency, the former problem also will not find a consistent answer in Spinoza's Philosophy. **1.**

Introduction

The problem of the nature of the attributes is one of the most challenging problems in Spinoza's philosophical system; that is, the

* Corresponding Author: m.zali@ut.ac.ir

How to Cite: Amini, Zahra & Zali, Mustafa. (2024), The Distinction of Attributes, The Unification of Modes: Reconsidering an interpretive controversy concerning the nature of Attributes in Spinoza's Philosophy, *Hekmat va Falsafeh*, 20 (79), 177-197.

DIO: 10.22054/wph.2024.78472.2228

answer to the question of whether attributes are distinct from the substance or just perceived to be distinct; in other words, how is the relation between substance and attributes best understood in terms of the Cartesian theory of distinction? Is there a real, modal, or conceptual distinction between them? Any answer to this question is dependent upon another question, namely, the relation of attributes to each other and whether there is a real or conceptual distinction between them.

The main difficulty, which is to be discussed in this article, is that any answer to the second question implies an inconsistency, for while claiming a real distinction between attributes in Ethics, Spinoza believes in the unification of modes arising from various attributes, which do not have consistent implications. This issue leads to the following interpretive challenge: if the distinction between substance and attributes is conceptual, the real distinction of attributes remains unjustified, and if the real distinction between attributes is to be acknowledged, other difficulties will arise concerning how to justify the unification of modes. On the other hand, if the ontological implications of the real distinction are to be ignored, the ideas-things parallelism will be lost, and that is not acceptable due to Spinoza's many direct and indirect assertions concerning his commitment to the ideas-things parallelism.

In this article, it will be argued that providing any answer to the problem of the nature of attributes, according to Spinoza, depends on the justification of the relationship of attributes with each other, and since the answer to the latter problem is faced by the aforementioned inconsistency, the former problem will also not find a consistent answer in Spinoza's philosophy.

Research Question(s)

1. What is the relation of attributes to the substance? Are they distinct in a real, modal, or conceptual way? In other words, are they truly distinct or just perceived as such in our minds?
2. What is the relation of attributes to each other? Are they distinct in a real or conceptual way? If their distinction is real, how is the unification of the modes to be justified? And if their distinction is conceptual, what is to be said about Spinoza's declaration about the real distinction of attributes?

2. Literature Review

The main idea of the following article is discussed by many philosophers and commentators, but the very questions raised here particularly bear similarities to the three following publications:

Parchment, S. 1996 'The God/Attribute Distinction in Spinoza's Metaphysics: A Defense of Causal Objectivism', *History of Philosophy Quarterly* 13, 55-72

Shein, N. 2009 'The False Dichotomy Between Objective and Subjective Interpretations of Spinoza's Theory of Attributes', *British Journal for the History of Philosophy* 17, 505-532

Melamed, Y. 2013 'Spinoza's Metaphysics: Substance and Thought' (Oxford: Oxford University Press)

3. Methodology

The method used in the following research is considered fundamental.

4. Conclusion

On one hand, providing an interpretation of Spinoza's explication of the objective or subjective nature of attributes depends on an answer concerning the relationship of attributes with each other. On the other hand, concerning the second question, his words are of considerable inconsistency, which is due to his commitment to the ontological implications of the real distinction, and this has become a serious challenge for his commentators because any attempt to get an answer for the problem of the nature of attributes in Spinoza's philosophy is bound to solve the inconsistency of his discussion concerning the relation of attributes to each other, an inconsistency that does not seem to get any answer and seemingly leaves the first question unanswered; therefore the results of this article can be summarized as such:

1. The final answer to the question of the nature of the attributes depends on the answer to the question of the type of distinction between attributes.
2. The second question remains unanswered due to inconsistencies. The first question will remain unanswered.

Keywords: Spinoza, Substance, Attribute, Mood, Real Distinction.

تمایز صفات، وحدت حالات: بازنگری مناقشه‌ای تفسیری پیرامون سرشت صفات در فلسفه اسپینوزا

دانشجوی کارشناسی ارشد فلسفه دانشگاه تهران، نهران، ایران

زهرا امینی

استادیار فلسفه دانشگاه تهران، تهران، ایران

مصطفی زالی*

چکیده

یکی از چالش‌های پیش روی مفسران اسپینوزا، حل مسئله سرشت عینی یا ذهنی صفات است؛ یعنی پاسخ به این پرسش که آیا صفات اموری متمایز از جوهرند (تفسیر عینی) یا اموری متحد با جوهر که ذهن آن‌ها را به‌عنوان امری مستقل درک می‌کند (تفسیر ذهنی). از دشواری‌های مسئله مذکور این است که اتخاذ هر موضعی درباره سرشت صفات، وابسته به تفسیر مسئله‌ای دیگر یعنی نسبت صفات با یکدیگر است؛ پاسخ به نسبت صفات با یکدیگر نیز متضمن گونه‌ای ناسازگاری ظاهری در عبارات اسپینوزاست؛ چراکه اسپینوزا در عین تصریح به تمایز واقعی صفات با یکدیگر در کتاب اخلاق، به وحدت میان حالات برآمده از صفات گوناگون قائل است. این مسئله منجر به چالش تفسیری زیر می‌شود: اگر تمایز میان جوهر و صفات، تمایزی مفهومی باشد، تمایز واقعی صفات قابل توجه نخواهد بود؛ در عین حال اگر به تمایز واقعی میان صفات هم پایبند بمانیم، در توجیه وحدت میان حالات با دشواری مواجه خواهیم شد و اگر گفته شود اسپینوزا به لوازم هستی‌شناختی تمایز واقعی پایبند نیست، یعنی تلازم میان همبستگی مفهومی و وجودی دو چیز را مفروض نمی‌انگاشته، توازی فکر و وجود، از دست خواهد رفت. در نوشتار پیش رو استدلال خواهد شد که حل مسئله سرشت صفات نزد اسپینوزا وابسته به حل مسئله نسبت صفات با یکدیگر است و از آنجا که پاسخ به این مسئله نزد اسپینوزا گرفتار ناسازگاری مذکور است، مسئله نخست نیز پاسخی سازگار در ساحت اندیشه اسپینوزا ندارد.

واژه‌های کلیدی: اسپینوزا، جوهر، صفت، حالت، تمایز واقعی، توازی فکر و وجود.

مقدمه

مسئله سرشت صفات نزد اسپینوزا برآمده از پرسش نسبت میان جوهر و صفات و نحوه تمایز این دو از یکدیگر است. این مسئله از مناقشه برانگیزترین مسائل فلسفه اسپینوزاست و بخش وسیعی از مناظرات تفسیری حول کتاب/خلاق را به خود اختصاص داده است. اسپینوزا در *EID4* چنین تعریفی از صفت به دست می‌دهد: «مقصود من از صفت، امری است که عقل آن را به مثابه برساننده ذات جوهر ادراک می‌کند»^۱.

فهم ما از این عبارت اسپینوزا، دارای اهمیت بسزایی در پاسخ به پرسش از نسبت میان جوهر و صفات است که خود به تبیین سرشت صفات منجر می‌شود. یکی از برداشتهای ممکن این است که اسپینوزا تنها نقشی شناختی برای صفات قائل بوده، به عبارتی گویی صفات را مجرای ادراک ما از جوهر الهی می‌دانسته و نقش بیشتری برای آن قائل نبوده است.

این تفسیر که به تفسیر سوپژکتیو از سرشت صفات مشهور است و مدافعان بسیاری نیز دارد، تمایز میان جوهر و صفات را، تمایزی مفهومی می‌انگارد؛ بنابراین تفسیر، صفت، امری است که عقل بشر آن را به مثابه مقوم ذات جوهر می‌انگارد، درحالی که واقعاً چنین نیست؛ یعنی در واقعیت حقیقتی مرکب از جوهر و صفات نداریم، بلکه ذهن آن واقعیت را با فعل خود به تفکیک میان جوهر و صفات آن تحلیل می‌کند. پس بر اساس این تفسیر، صفت یک جعل ذهنی بوده و در خارج حقیقتی جدای از جوهر ندارد (Kessler, 1975; Parchment, 1996).

بنابر تفسیر رقیب، موسوم به تفسیر ابژکتیو از سرشت صفات، صفات مقوم ذات جوهرند و عقل بشر، به درستی صفات را این چنین می‌انگارد و لذا تمایز میان جوهر و صفات، تمایزی غیرمفهومی است (Haserot, 1953; Shein, 2009).

لذا درحالی که بنابر تفسیر ابژکتیو، صفات، حقیقتاً برساننده ذات خداوند بوده و ادراک این صفات به معنی دست یافتن به معرفتی حقیقی از جوهر الهی است، بنابر تفسیر نخست، صفات برساخته ذهن بشرند که به دلیل ناتوانی از ادراک ذات جوهر الهی در بساطت محض آن، کثرتی از صفات را بدان منتسب می‌سازد. قول به هر یک از دو تفسیر فوق، چالش‌های متفاوتی را رقم خواهد زد که می‌توان مهم‌ترین این چالش‌ها را این گونه صورت‌بندی کرد: درحالی که گروه نخست، بایستی به این پرسش پاسخ دهند که چگونه شناخت پذیری جوهر الهی با تفسیر سوپژکتیو از صفات سازگار است، گروه دوم ناگزیر از

۱. منبع عبارات ترجمه‌شده و مورد ارجاع از اسپینوزا، مجموعه آثار او به ترجمه کرلی (۱۹۹۴) است.

ارائه پاسخی به این پرسش‌اند که چگونه کثرت صفات برآمده از جوهر الهی، منافعی بساطت محض ذات الهی نخواهد بود؟ در خوانش کلاسیک تفسیر ذهنی از سرشت صفات، ضمن حفظ بساطت ذات الهی و عدم قول به ترکیب ذات الهی از صفات، شناخت پذیری ذات الهی با چالش مواجه می‌شود و تفسیر عینی، در عین تبیین شناخت پذیری ذات الهی، با بساطت ذات الهی به سادگی قابل جمع نیست.

این نوشتار این پرسش را ذیل پرسشی مرتبط در فلسفه اسپینوزا پیگیری خواهد کرد چراکه اتخاذ هر موضعی در باب مسئله نسبت جوهر و صفات متضمن چالش‌هایی در تفسیر سایر ابعاد نظام فلسفی اسپینوزاست. دشواری خاصی که در نوشتار پیش رو مورد توجه قرار می‌گیرد، تبیین پیوند میان مسئله سرشت صفات با نسبت صفات با یکدیگر است؛ مسئله دومی که خود به ناسازگاری‌هایی درونی در فلسفه اسپینوزا منجر خواهد شد. درهم‌تنیدگی دو پرسش فوق از آن روست که هر تبیین ممکن از پرسش نخست، پاسخ ما به پرسش دوم را تعیین خواهد کرد و هر پاسخ معینی به پرسش دوم، با دشواری مواجه خواهد بود. توضیح آنکه اگر در پاسخ به پرسش از نحوه تمایز جوهر و صفات، آن را تمایزی مفهومی در نظر بگیریم، نمی‌توانیم به تمایزی واقعی میان خود صفات قائل شویم، چراکه اگر مجموعه صفات در اتحاد کامل با جوهر الهی باشند، تمایز و استقلال وجودی در خود آن مجموعه ممکن نخواهد بود؛ این در حالی است که اسپینوزا به تمایز واقعی میان صفات تصریح دارد و در فقره *EIP10* می‌گوید: «دو صفت را می‌توان به نحوی کاملاً مجزا از هم یعنی بدون کمک یکدیگر فهم کرد». همچنین اگر تمایز واقعی میان صفات را بپذیریم و تمایز میان جوهر و صفات را تمایزی غیر مفهومی بینگاریم، در تبیین وحدت حالات برآمده از صفات متمایز دچار مشکل خواهیم شد.

این نوشتار با پرسش از مسئله نسبت جوهر و صفات آغاز می‌شود و نشان می‌دهد که پاسخ به پرسش نسبت جوهر و صفات، متضمن اتخاذ موضعی در خصوص نسبت صفات با یکدیگر است. به این ترتیب از پرسش اول به پرسش دوم منتقل شده و دشواری مسئله نسبت جوهر و صفات را ذیل پرسش از نسبت صفات پیگیری خواهد کرد و چنانچه خواهیم دید، دشواری پاسخی به پرسش دوم است که راه را بر ارائه هر تبیینی از پاسخ‌های ممکن به پرسش از نسبت جوهر و صفات محدود خواهد کرد.

بنابراین نوشتار پیش رو به دنبال ارائه پاسخی به مسئله سرشت صفات نیست، بلکه صرفاً در پی آن است تا با بررسی نحوه تمایز جوهر و صفات و در پی آن، نحوه تمایز صفات از

یکدیگر در بستر بحث تمایزات دکارتی، نشان دهد که برون رفت از دام مناقشات تفسیری پیرامون سرشت صفات در اسپینوزا، در گرو تدقیق در ناسازگاری اظهارات او پیرامون نحوه تمایز صفات در عین وحدت حالات است. برای این مقصود در ابتدا به بحث تمایزات دکارتی پرداخته و توضیح خواهیم داد که اسپینوزا بنابر مبانی فلسفی خویش و برخی تصریحاتش در فقراتی از کتاب/اخلاق، از پذیرش لوازم هستی‌شناختی تمایزات سه‌گانه دکارتی ناگزیر بوده است. در مرحله بعد، پرسش از نسبت جوهر و صفات و نسبت صفات با یکدیگر را ذیل بحث تمایزات دکارتی صورت‌بندی خواهیم کرد و در دو بخش نهایی با بررسی پاسخ‌های ممکن به پرسش نخست، ضرورت انتقال به پرسش دوم را نشان داده و در نهایت خواهیم دید چگونه پذیرش لوازم هستی‌شناختی تمایزات دکارتی در فلسفه اسپینوزا به ناسازگاری در تبیین نسبت صفات با یکدیگر انجامیده و نتیجتاً ارائه هر پاسخی به مسئله نسبت جوهر و صفات را با دشواری روبرو ساخته است.

با اینکه موضوع و شیوه بحث در مقاله پیش رو با نوشتارهای تفسیری معاصر دارای قرابت است (نظیر Parchment, 1996؛ Shein, 2009 و Melamed, 2013)، در نتیجه‌گیری و محتوا و چینش برخی استدلال‌ها، مسیر متمایزی را در پیش می‌گیرد؛ از جمله اینکه برخلاف پارچمنت (Parchment, 1996)، نویسندگان مقاله پیش رو، نسبت تمایز در حالت میان جوهر و صفات را قابل دفاع نشمرده، برخلاف شین (Shein, 2009)، عدول اسپینوزا از لوازم هستی‌شناختی تمایز واقعی را موضعی غیرموجه تلقی کرده و برخلاف ملامد (Melamed, 2013)، تفکیک میان توازی فکر و وجود و توازی درون‌صفتی را پاسخی راهگشا نمی‌دانند.

طرح بحث تمایز در دکارت و اسپینوزا

اسپینوزا در طرح بحث تمایز میان جوهر و صفات، از مبحث تمایزات دکارتی بهره می‌گیرد. دکارت سه نحوه تمایز اصلی را برمی‌شمرد: تمایز واقعی^۱، تمایز در حالت^۲ و تمایز مفهومی^۳. تمایز واقعی عبارت از آن است که دو شیء الف و ب را بتوان کاملاً مستقل از یکدیگر فهم کرد

۱. distinctio realis

۲. distinctio modalis

۳. distinctio rationis

و فهم آن دو مبتنی بر یکدیگر نباشد. تمایز در حالت بدین معناست که الف و ب به نحوی از یکدیگر متمایز باشند که یکی به مثابه حالتی از دیگری ادراک شده و فهم آن بدون دیگری ممکن نباشد، نه بالعکس و تمایز مفهومی عبارت از آن است که فهم هریک از الف و ب بر فهم دیگری مبتنی باشد (Descartes, 1984/1: 213-215).

توصیفی که دکارت از سه نحوه تمایز ارائه می‌دهد، جنبه‌ای معرفتی دارد، لکن دارای لوازمی هستی‌شناختی است و او ذیل انواع تمایز نحوه‌ای از تمایز وجودی را نیز اراده می‌کند. بدین ترتیب، دکارت تمایز واقعی را تمایزی می‌داند که به واسطه آن، دو شیء به لحاظ وجودی از یکدیگر مستقل بوده و وجود هیچ یک به دیگری وابسته نباشد (Ibid: 210)؛^۱ تمایز در حالت را مستلزم آن می‌داند که حالت در وجود خود به جوهرش وابسته باشد و نه بالعکس (Ibid/3: 280)^۲ و تمایز مفهومی را، تمایزی می‌داند که به واسطه آن، دو شیء به نحو جدایی‌ناپذیر از هم موجود باشند، به نحوی که وجود هیچ یک بدون دیگری ممکن نباشد (Ibid). تفاوت تمایز مفهومی از دو تمایز دیگر در این است که تمایز مفهومی مستلزم تمایز خارجی نیست؛ بدین معنی که در تمایز مفهومی، رابطه میان دو شیء مجزا مدنظر نیست بلکه دو امری که در واقع یکی هستند، تنها در تحلیل عقلی به عنوان دو امر جداگانه لحاظ می‌شوند. حال باید پرسید اسپینوزا تا چه حد بحث تمایزات دکارتی و لوازم هستی‌شناختی آن را پذیرفته و مورد استفاده قرار داده است و ارجاع مسئله تمایز صفات و وحدت حالات به زمینه‌ای دکارتی چگونه به روشن گشتن بحث مورد اشاره کمک خواهد کرد.

اسپینوزا در *E2P7* به تصریح به توازی فکر و وجود اشاره دارد. او می‌گوید: «ترتیب و اتصال سلسله ایده‌ها با ترتیب و اتصال سلسله اشیاء یکسان است». علاوه بر این، در سایر قسمت‌های کتاب *اخلاق* نیز به نحوی سخن می‌گوید که گویی توازی مذکور را پذیرفته است؛ از جمله در فقره معروف *E1D3* جوهر را به عنوان امری که در خویش است معرفی می‌کند و بلافاصله، تأکید می‌کند که چنین موجودی، تنها به واسطه خویش ادراک

۱. «دو جوهر زمانی واقعاً متمایزند که هریک بتواند بدون دیگری موجود باشد».

۲. «بدین ترتیب، شکل و حرکت حالات جوهر ممتدند چرا که برای یک جسم ممکن است که زمانی به یک شکل و زمان دیگر به شکل دیگر باشد، زمانی در حرکت و زمانی در سکون باشد، درحالی که نه برای این شکل و نه برای این حرکت ممکن نیست بدون وجود این جسم موجود باشند».

می‌شود؛^۱ بنابراین، تلازمی میان استقلال وجودی جوهر که آن را با تعبیر در خویش بودن بیان می‌دارد و استقلال آن در ادراک برقرار می‌سازد. در *EID5* می‌گوید حالت، شأنی از جوهر است که در دیگری (جوهر) است و به واسطه دیگری به تصور درمی‌آید.^۲ در این تعریف، برخلاف تعریف جوهر، وابستگی حالت به جوهر که با عبارت «در چیزی بودن» مورد تأکید قرار گرفته، در تلازم با این امر بیان می‌شود که حالت به واسطه جوهر فهم می‌شود. به عبارتی، می‌توان گفت اسپینوزا در تعریفی که از جوهر و حالت ارائه می‌کند، به توازی میان فکر و وجود قائل است؛ چراکه در چیزی بودن، یعنی وابستگی وجودی را، ملازم با به تصور در آمدن به واسطه آن چیز، یعنی وابستگی مفهومی، می‌انگارد و برعکس (Eisenberg, 1990; Parchment, 1996; Scruton. 1986: 35-37). او توازی مذکور را در فقرات دیگر کتاب *اخلاق* نیز مفروض انگاشته، از جمله در *EIA4* می‌گوید فهم معلول تنها به واسطه فهم علت ممکن است^۳ و در برهان مربوط به فقره *EIP25* مجدداً به این مطلب استناد می‌کند و می‌گوید اگر خداوند علت ذات اشیاء نباشد، آنگاه فهم اشیاء بدون تصور خداوند ممکن خواهد بود. همچنین در *EIA5* مجدداً و با بیان این مطلب که امور مستقل از هم در ادراک نیز از یکدیگر مستقل‌اند، توازی مذکور را یادآور می‌شود.^۴

بدین ترتیب و با نظر به شواهد ارائه شده، به نظر می‌رسد که لوازم هستی‌شناختی بحث تمایزات دکارتی که بر توازی فکر و وجود مبتنی است، مورد تأیید اسپینوزا بوده است؛ بنابراین، می‌توان گفت در نظام فلسفی او تمایز واقعی که به معنای استقلال مفهومی دو شیء است، مستلزم استقلال وجودی کامل آن دو از یکدیگر است؛ تمایز در حالت مستلزم اتکاء وجودی یک شیء به شیء دیگر و تمایز مفهومی مستلزم اتحاد وجودی میان دو امر است. پذیرش دلالت هستی‌شناختی تمایزات سه‌گانه دکارتی که در ادامه مفروض قرار خواهد گرفت، در تبیین سرشت صفات یا نسبت جوهر و صفات مسئله‌ساز خواهد شد.

۱. «مقصود من از جوهر، امری است که در خویش است و به واسطه خویش فهم می‌شود، یعنی ادراک آن به امر دیگری که از آن پدید آمده باشد وابسته نیست».

۲. «مقصود من از حالت، شئون جوهر یا امری است که در دیگری است و به واسطه آن فهم می‌شود».

۳. «علم به یک معلول، وابسته به و مشتمل بر علم به علت آن است».

۴. «اموری که فاقد اشتراک با یکدیگرند را نمی‌توان به واسطه یکدیگر فهم کرد؛ به عبارت دیگر، فهم یکی در گرو فهم دیگری نیست».

صورت‌بندی پرسش ذیل مسئله تمایز

اکنون و با روشن گشتن بحث تمایزات دکارتی و لوازم هستی‌شناختی آن و اثبات این مطلب که اسپینوزا بحث مذکور و لوازم آن را پذیرفته، می‌کوشیم با کمک گرفتن از بحث تمایزات کارتتی، تصویر روشنی از دشواری مسئله سرشت صفات ارائه کنیم و این مقصود را ذیل دو پرسش مجزا پیگیری خواهیم کرد.

مسئله چالش‌برانگیز سرشت صفات در کتاب *اخلاق*، ذیل دو پرسش درهم‌تنیده قابل پیگیری است؛ پرسش اول یا پرسش اصلی این است که تمایز میان جوهر و صفات چگونه تمایزی است؟ و پرسش دوم که از پرسش نخست لازم می‌آید این است که تمایز میان صفات چگونه تمایزی است؟

در ابتدا لازم است توضیح دهیم چگونه پرسش نخست، یعنی پرسش از نسبت جوهر و صفات، به پرسش دوم، یعنی پرسش از نسبت صفات با یکدیگر منتهی خواهد شد. چنانچه گذشت، اسپینوزا به دلیل پذیرش اصل فهم‌پذیری^۱ به توازی فکر و وجود^۲ پایبند است، یعنی تمایز یا همبستگی مفهومی و معرفتی میان دو امر را مستلزم تمایز یا همبستگی وجودی میان آن دو می‌انگارد و لذا از پذیرش لوازم هستی‌شناختی بحث تمایزات دکارتی ناگزیر است. بدین ترتیب، تمایزات مذکور را نه صرفاً در وجهی شناختی، بلکه در نحوه وجود نیز به رسمیت می‌شناخته، اما پذیرش این مسئله از جانب او، تبیین سرشت صفات یا نسبت جوهر و صفات را با دشواری مواجه ساخته است. دشواری مذکور از این رو است که اگر تمایز میان جوهر و صفات را تمایزی مفهومی در نظر بگیریم، از آنجا که مجموعه صفات فاقد تمایز واقعی با جوهر خواهند بود، تمایز میان صفات این مجموعه نیز از سنخ تمایز مفهومی خواهد بود؛ این در حالی است که اسپینوزا در برهان بر *EIP10* بر تمایز واقعی میان صفات تأکید دارد و می‌گوید: «هریک از صفات جوهر، بایستی به واسطه خویش به ادراک درآید». از طرف دیگر، اگر به تمایز واقعی میان صفات قائل شویم، وحدت حالات برآمده از صفات متمایز قابل توجیه نخواهد بود؛ بنابراین، دشواری پاسخ به پرسش دوم، از آن رو است که اگر اسپینوزا به لوازم هستی‌شناختی تمایزات دکارتی پایبند باشد، بایستی

۱. Principle of conceivability

۲. Ideas-things parallelism

توضیح دهد که چگونه دو امری که در شناخت و وجود کاملاً مستقل از یکدیگرند، منشاء بروز مجموعه‌ای متحد از حالات‌اند.

حالات، بنابر فقره *EID5* به شئون جوهر واحد الهی اطلاق می‌شوند که در جوهر بوده و به واسطه آن به ادراک درمی‌آیند.^۱ به‌منظور تدقیق در معنای حالت بدون ورود به مناقشات تفسیری در گرفته بر سر سرشت آن و نسبتش با جوهر، می‌توان به توضیحی مختصر از تفاوت حالت و صفت اکتفا کرد و چنین گفت که برخلاف حالات، صفات، اموری مجزا از جوهرند (حال یا بنابر ادراک ما این‌گونه‌اند، یا حقیقتاً جدا از جوهر و بر سازنده ذات جوهرند) که در بروز حالات متکثر جوهر واحد وساطت دارند، چنانچه اسپینوزا در برهان بر *E2P7* به این امر تصریح دارد: «جوهر اندیشنده و جوهر دارای بعد، جوهری یکسان است که یک بار تحت این صفت و بار دیگر تحت صفتی دیگر ادراک می‌گردد، بنابراین، حالت امتداد و حالت فکر، یکی و همانند، لکن به دو نحو بروز یافته‌اند». از آن رو که حالات متکثر همگی درون جوهری واحد بوده و به واسطه آن فهم می‌شوند، برای حفظ وحدت جوهر یگانه الهی، لازم است وحدتی میان حالات برقرار باشد.^۲ این وحدت از آن رو در بحث پیش رو حائز اهمیت است که نسبت حالات متحد با صفات مستقل و مجزا، چندان سازگار نمی‌نماید و این دشواری ذیل پرسش دوم مورد پیگیری قرار خواهد گرفت. چنانچه خواهیم دید، چالش اصلی در تبیین سرشت صفات، مربوط به همین پرسش، یعنی پرسش از نسبت صفات با یکدیگر است و دشواری پاسخ به همین پرسش است که تبیین نسبت جوهر و صفات در فلسفه اسپینوزا را مشکل ساخته است.

اسپینوزا در برهان بر *EIP10* ادعا می‌کند که صفات، دارای تمایزی واقعی از یکدیگرند، اما در همان فقره یادآوری می‌کند که این تمایز بدین معنی نیست که آن‌ها

۱. در باب نسبت جوهر و حالات مواضع متعددی از سوی مفسران مطرح گردیده است؛ برای مثال کرلی معتقد است که نسبت میان جوهر و حالات آن، چیزی فراتر از رابطه علی معلولی نیست (Curley, 1969: 37-41). برای مطالعه انتقادات وارد شده بر این نگاه، بنگرید به (Carriero, 1995). همچنین، می‌توان به جریان تفسیری دیگری در تقابل با کرلی اشاره کرد که بنا بر آن، حالات، ویژگی‌های درونی و انتزاعی جوهر و قابل حمل برآیند. بنگرید به (Bennet, 1984) و برای مطالعه انتقادات وارد شده بر این دیدگاه، بنگرید به: (Curley, 1969: 24-28).

۲. تبیین ما از نحوه وحدت حالات، بسته به تبیین خاصی که در باب سرشت حالت و نسبت آن با جوهر، و به عبارتی، معنای درونی بودن حالت نسبت به جوهر داشته باشیم، متفاوت خواهد بود اما آنچه مسلم است این است که هر تحلیلی از این وحدت از آنجاکه بایستی ضامن وحدت جوهر باشد، با مسئله تمایز واقعی صفات که مورد تصریح اسپینوزاست ناسازگار می‌نماید.

مقوم جواهری متمایزند. او می‌گوید: «اگرچه دو صفت را می‌توان به نحوی کاملاً مجزا از هم یعنی بدون کمک یکدیگر فهم کرد، اما از این مسئله چنین لازم نمی‌آید که این دو بر سازنده دو موجود یا دو جوهر متمایز باشند». او درعین حال، چنانچه گذشت، به وحدت حالات برآمده از این صفات متمایز تصریح دارد. بدین ترتیب می‌توان گفت اسپینوزا وجه وحدت و درعین حال وجه تمایزی میان صفات جوهر لحاظ می‌کند: وحدت میان صفات از آن جهت است که صفات متمایز بر سازنده حالاتی یکسان و نمایانگر جوهری یگانه‌اند و چنانچه در بخشی دیگر از برهان بر *E2P7* اظهار می‌دارد، «جوهر اندیشنده و جوهر دارای بعد، جوهری یکسان است که یک بار تحت این صفت و بار دیگر تحت صفتی دیگر ادراک می‌گردد». تمایز میان صفات از این جهت است که این دو صفت به نحوی کاملاً مستقل از یکدیگر قابل تصور اند و بنابر توازی فکر و وجود، استقلال در فهم مستلزم استقلال در وجود است. این پرسش که چگونه می‌توان جمعی میان هر دو وجه وحدت و تمایز میان صفات برقرار کرد، محل اختلاف مفسران و چالش اصلی در پاسخ به پرسش‌های دوگانه فوق است. در یک دسته‌بندی کلی می‌توان گفت مفسران مدافع تفسیر ابژکتیو، قائل به تمایزی واقعی میان صفات اند (Bennet, 1984: 146; Della Rocca, 1996: 157; Donagan, 1973; Ibid, 1989: 70; Haserot, 1953) یعنی تمایز میان صفات را بر ساخته ذهن بشر نمی‌دانند؛ درحالی که مفسران گروه رقیب، تمایز مذکور را صرفاً از نوع تمایزی مفهومی می‌دانند که حاصل نحوه ادراک ما از جوهر الهی است (Wolfson, 1934: 156). هر دو گروه مفسران در دفاع از تفسیر مدنظر خویش، با چالش‌هایی مواجه‌اند. سوپژکتیویست‌ها ناگزیر از پذیرش فهم‌ناپذیری ذات الهی‌اند چرا که اگر خداوند، بنا بر تصریح اسپینوزا، با صفات خود اتحاد دارد و ما این صفات را به نحوی کاملاً متمایز از هم ادراک می‌کنیم، پس ادراکی نابسند از ذات الهی داریم و این در تعارض آشکار با تصریحات اسپینوزا مبنی بر شناخت‌پذیری جوهر الهی است. ابژکتیویست‌ها اما بایستی توضیح دهند تمایز میان صفات چگونه با وحدت حالات سازگار است و چنین تمایزی چگونه نافی بساطت جوهر الهی نخواهد بود.

از آنجاکه متن پیش رو در پی به دست دادن تصویری روشن از دشواری مسئله سرشت صفات در فلسفه اسپینوزا می‌باشد و این دشواری را ذیل دو پرسش، یعنی پرسش اصلی یا پرسش از نسبت جوهر و صفات و پرسش دوم یا پرسش از نسبت صفات با یکدیگر پی

می‌گیرد، برای روشن گشتن دشواری مسئله صفات، دو پرسش مذکور را ذیل بحث تمایزات دکارتی دنبال خواهیم کرد و ابتدا به طرح مواضع گوناگون پیرامون نسبت جوهر و صفات ذیل تمایزات سه‌گانه پرداخته و پس از آن به پرسش دوم باز خواهیم گشت.

ترسیم نزاع تفسیری ابژکتیویست / سوژکتیویست ذیل پرسش از نحوه تمایز جوهر و صفات

بنابر تمایزات سه‌گانه دکارتی می‌توان به سه نحو تمایز میان جوهر و صفات جوهر قائل بود: A. تمایز واقعی: این تمایز مستلزم استقلال وجودی و مفهومی صفات از جوهر است.^۱ استقلال وجودی صفات از جوهر، نافی مونیسیم و وحدت‌انگاری اسپینوزایی است. توضیح آنکه جوهر الهی، بنابر فقره *EID3* امری است که «در خویش است و به واسطه خویش فهم می‌شود» و بنابر *EIP8* «ضرورتاً نامتناهیست»^۲ و بنابر *EIP11* «ضرورتاً موجود است»^۳ و بنابر *EIP14* جز او «ممکن نیست جوهر دیگری موجود یا متصور باشد» و بنابر *EIP15* محتوی همه چیز و واسطه در فهم‌پذیری همه چیز است و «بدون او، نه چیزی وجود می‌یابد و نه به تصور درمی‌آید».^۴ لازمه پذیرش استقلال وجودی جوهر از صفات، این است که جوهر الهی، جوهری باشد در میان سایر جواهر و لذا امری متناهی که محتوی و واسطه فهم‌پذیری همه چیز نیست، امری که با فقرات مذکور از کتاب *اخلاق* در تقابل آشکار است.

B. تمایز مفهومی: این تمایز که مورد پذیرش مفسران مدافع خوانش سوژکتیویست است، بر وابستگی دوجانبه جوهر و صفات تأکید می‌ورزد (Jarrett, 2014; Huenemann, 2014; Wolfson, 1934; Shein, 2009; 2008).

۱. مشهورترین مدافع این دیدگاه، گوئرو می‌باشد که معتقد است خداوند متشکل از کثرتی از صفات کاملاً جدا از هم است که هر یک ذاتی جداگانه را نمایان می‌سازند و لذا می‌توان گفت خداوند دارای ذاتی متکثر است که هر یک از این ذات به جوهری جداگانه منتسب‌اند و خداوند وحدتی است از جواهری که هر یک بر ساخته ذاتی‌اند که به واسطه صفات نمایان می‌گردند و هر یک از این جواهر در نوع خود نامتناهی است، برخلاف مجموعه این جواهر که نامتناهی مطلق است. (Gueroult, 1968: 51-55, 67-74).

۲. «هر جوهری ضرورتاً نامتناهی است».

۳. «خدا یا جوهر که از صفاتی نامتناهی تشکیل یافته که هر یک مبین ذات سرمدی و نامتناهی اوست، ضرورتاً موجود است».

۴. «هر آنچه که موجود است، در خداوند موجود است و بدون او، نه چیزی وجود می‌یابد و نه به تصور درمی‌آید».

مهم‌ترین دلیلی که از جانب مفسران گروه رقیب، علیه این برداشت از نحوه تمایز جوهر الهی و صفات او اقامه شده، این است که این رویکرد مستلزم آن است که تمایز میان صفات با یکدیگر را نیز تمایزی مفهومی بینگاریم، در حالی که اسپینوزا در *EIP10* تأکید دارد که میان صفات وابستگی مفهومی وجود ندارد و «هریک از صفات جوهر، بایستی به واسطه خویش به ادراک درآید» (Donagan, 1973; Parchment, 1996). همچنین دیدگاه سوبژکتیو با مقدم داشتن عقل بر تمایز فکر و امتداد، گویی ادعا می‌کند که یک حالت که خود بر یکی از صفات مبتنی است، بر کل دوگانه فکر و امتداد تقدم دارد؛ به عبارتی، این نگاه عقل را بیرون و مقدم بر کلی که به واسطه دو صفت نامتناهی در نوع خود به ادراک در می‌آید قرار می‌دهد، در حالی که به نظر نمی‌رسد چنین تقدمی مورد پذیرش اسپینوزا بوده باشد (Bennet, 1984: 62; Gueroult, 1968: 50).

C. تمایز در حالت: این تمایز به دو شکل قابل ملاحظه است:

یکی اینکه بگوئیم خداوند به صفات وابسته است (Donagan, 1973) و دیگر اینکه بگوئیم صفات به خداوند وابسته‌اند (Parchment, 1996).

حالت اول که مورد پذیرش اغلب تفاسیر سنتی ابژکتیویستی است، با تکیه بر براهین اسپینوزا بر فقرات *EIP19-20* تقویت می‌گردد. اسپینوزا در فقرات مذکور از کتاب *اخلاق*، اظهار می‌دارد که تمامیت صفات به جوهر تعلق دارند و مقوم ذات خداوند و تبعاً مقوم جوهر او هستند: «بنابراین همان صفات خداوند که بیانگر ذات سرمدی او هستند، در عین حال بیانگر وجود او نیز هستند؛ به عبارت دیگر، هر آنچه که مقوم ذات خداوند است، مقوم وجود او نیز می‌باشد»؛ بنابراین تفسیر، صفات بیانگر ذات و وجود جوهر الهی هستند و بنابراین، خداوند به لحاظ مفهومی به صفات خود متکی است و به واسطه صفات فهم‌پذیر می‌گردد؛ در حالی که عکس این رابطه صادق نیست. این تفسیر از دو جهت قابل نقد است: اول اینکه تفسیر فوق، نه تنها با تعریف جوهر در *EID3* در تعارض است، بلکه با فقره *EIP15* نیز ناسازگار می‌نماید. در فقره مذکور، اسپینوزا بر ضرورت وجود و فهم‌پذیری همه چیز به واسطه جوهر تأکید می‌کند. ایراد دیگری که بر این تفسیر از نحوه تمایز جوهر و صفات وارد است و در بخش بعد به آن خواهیم پرداخت، این است که چنین پاسخی در عین اینکه مؤید تمایز واقعی میان صفات است، در تبیین وحدت حالات ناتوان است. توضیح آنکه از آنجا که صفات واسطه در بروز حالات‌اند، در صورتی که به تمایز واقعی میان

صفات قائل شویم، تمایز حالات نیز تمایزی واقعی خواهد بود. این در حالی است که اسپینوزا از طرفی در *EIP10* بر تمایز واقعی میان صفات تأکید دارد و از طرفی به وحدت در حالات معتقد است و در تبصره بر *E2P7* تصریح دارد که حالتی واحد اگر ذیل هر یک از صفات فکر و امتداد لحاظ شود، یکیست.^۱

حالت دوم عبارت است از اتکاء صفات به خداوند و تفسیر خاصی است که پارچمنت مطرح و از آن دفاع می‌کند. پارچمنت معتقد است چنین تمایزی مستلزم آن است که خداوند به مثابه مجموعه صفات، در وحدت با تمامیت صفات خود بوده و صرفاً تمایزی مفهومی میان او و مجموعه صفات برقرار باشد؛ در عین حال، همین جوهر متحد با تمامی صفات، بر هر یک از صفات خود مقدم باشد. به عبارت دیگر، تمایز خداوند از هر یک از صفات، از سنخ تمایز در حالت است، در حالی که تمایز او از مجموعه صفات، تمایزی است مفهومی (Parchment, 1996). تفسیر پارچمنت، از دو جهت قابل نقد است: اول اینکه قول به اینکه تمایز میان خداوند و هر یک از صفات، تمایزی است از سنخ تمایز در حالت، مستلزم آن است که تمایز میان خود صفات تمایزی واقعی باشد^۲ و قول به تمایز واقعی میان صفات در عین تمایز مفهومی مجموعه صفات از جوهر، قابل جمع به نظر نمی‌رسد. ایراد دوم مشابه ایرادی است که نسبت به گروه قبل مطرح گردید، یعنی ایراد مبنی بر تبیین ناپذیری وحدت حالات در صورت پذیرش تمایز واقعی صفات. پارچمنت در پاسخ خود، به دنبال راهی برای عبور از دشواری همین مسئله است، هر چند به نظر می‌رسد در تلاش برای عبور از این دشواری، چندان موفق نبوده است.

بدین ترتیب، هر پاسخ ممکن به پرسش از نحوه تمایز جوهر از صفات، مستلزم ارائه پاسخی به پرسش از نسبت خود صفات با یکدیگر است، یعنی اینکه تمایز میان خود صفات را از سنخ تمایز مفهومی بدانیم یا تمایز واقعی؛ و هر پاسخ ممکن به پرسش دوم نیز، چنانچه خواهیم دید، به نحوی چالش برانگیز خواهد بود.

تمایز میان صفات: مفهومی یا واقعی؟

۱. «... حالت امتداد و حالت فکر، یکی و همانند، لکن به دو نحو بروز یافته‌اند... بنابراین، چه طبیعت را تحت صفت امتداد در نظر بگیریم و چه تحت صفت فکر و چه تحت هر صفت دیگری، نظام و سلسله علل واحدی را خواهیم یافت.»

۲. چنانچه نویسنده خود نیز به این مطلب اذعان دارد. (Parchment, 1996)

چنانچه گذشت، ارائه هر تبیینی از نسبت جوهر و صفات، به تبیین نسبت میان خود صفات گره خورده است؛ بدین ترتیب که اگر همچون مفسران مدافع خوانش سوپراکتیو از نسبت جوهر و صفات، به تمایز مفهومی بین جوهر و صفات قائل باشیم، ناگزیر از پذیرش تمایز مفهومی میان صفات خواهیم بود و اگر همچون مفسران گروه رقیب، به تمایز واقعی یا تمایز در حالت میان جوهر و صفات قائل باشیم، ناگزیر از پذیرش تمایز واقعی میان صفات خواهیم بود؛ بنابراین، تلازمی میان هر یک از تفاسیر فوق در باب نسبت جوهر صفات با نسبت میان صفات وجود دارد و دشواری اصلی از آنجا ناشی می‌شود که هر یک از دو پاسخ ممکن به نحوه تمایز صفات با یکدیگر، چالش‌های تازه‌ای را در پی خواهد داشت.

اصلی‌ترین چالش پیش روی مفسران مدافع خوانش ابژکتیو که قائل به تمایزی واقعی میان صفات‌اند، توجیه وحدت حالات در عین تمایز صفات است. این مفسران در پاسخ به چالش مذکور، هر یک به وجود مرتبه‌ای برتر یا بنیادین در ساختار متافیزیکی مرتسم اسپینوزا قائل می‌شوند که نسبت به صفات خنثی می‌ماند و ضامن وحدت میان حالات است.^۱ مرتبه خنثی مذکور اگرچه قادر به تضمین وحدتی میان حالات است که نافی تمایز واقعی صفات نیست، دارای دو ایراد اساسی است: اولاً چنین موضعی فاقد هرگونه شاهد و مؤید متنی در آثار اسپینوزا است و ثانیاً این مرتبه خنثی، به خودی خود قابل شناخت نیست و مفسران مدافع خوانش ابژکتیو، به سبب تأکید بر تمایز واقعی میان صفات، مرتبه‌ای را به سیستم فلسفی اسپینوزا افزوده‌اند که ناشناختنی است. این مسئله در تقابل با تصریح اسپینوزا در برهان بر قضیه *E2P44* است^۲ که می‌گوید: «طبیعت عقل چنین است که اشیاء را به نحو صحیح، یعنی چنانکه در خویش‌اند، ادراک می‌کند».

مفسران مدافع خوانش سوپراکتیو اما با چالش متفاوتی مواجه‌اند؛ این گروه تمایز میان جوهر و صفات و تمایز میان صفات با یکدیگر را تمایزی مفهومی می‌انگارند و لذا مسئله

۱. مفسرانی که به ارائه چنین راه‌حلی می‌پردازند، در جزئیات بحث خود کاملاً از یکدیگر متمایزند؛ برای مثال، دلاروکا به وحدت عددی میان حالات قائل است در حالی که دونگان، بنت و گوئرو منکر چنین وحدتی هستند. همچنین در قول به اینکه مرتبه یا ویژگی خنثی‌ای که وحدت مدنظر میان حالات را ایجاد می‌کند چگونه است، هم‌نظر نیستند؛ برای مثال بنت مرتبه مذکور را یک حالت خنثی نسبت به صفات می‌انگارد، دونگان وحدت مدنظر را در ساختار خنثی قوانین علی میان حالات پی می‌گیرد و گوئرو با تأکید بر فقره *EIP28* وحدت مذکور را به حالات جوهر برمی‌گرداند و آن را در خصوص حالت صفات منتفی می‌انگارد. (Shein, 2009)

۲. «طبیعت عقل چنین است که اشیاء را به نحو صحیح، یعنی چنانکه در خویش‌اند، ادراک می‌کند».

وحدت حالات برای آن‌ها حل شده است؛ اگرچه باید توضیح دهند که چگونه تفسیر آن‌ها نافی تمایز واقعی میان صفات نیست. آن‌ها در رد تمایز واقعی صفات، به تفسیر فقره *EIP10* دست می‌زنند. برای مثال، ولفسن می‌گوید مقصود اسپینوزا از این فقره آن است که صفات، به نحو واقعاً متمایز به ادراک ذهن درمی‌آیند اما در واقع یکی و متحدند (Wolfson, 1934: 155-156). می‌توان به چنین پاسخی ایراد گرفت که اگر تمایز میان صفات، تمایزی مفهومی است و مقصود اسپینوزا از تمایز واقعی در فقره مذکور، صرفاً برداشت عقل ما از رابطه میان صفات است، اولاً چرا اسپینوزا به تصریح از این تمایز به عنوان تمایزی واقعی نام برده و نه تمایز مفهومی؟ علاوه بر این، این ادعای ولفسن که عقل متناهی بشر دسترسی به حقیقت امور (در اینجا حقیقت رابطه صفات) ندارد، ناقض تصریح اسپینوزا در فقره *E2P44* می‌باشد.

اکنون و با ترسیم چالش پیش روی مفسران دو گروه در به دست دادن تفسیری منسجم از مسئله نسبت جوهر و صفات در فلسفه اسپینوزا، خود را در آستانه بن‌بستی می‌یابیم که به اقرار برخی مفسرین، لاینحل می‌نماید (Delahunty, 1985: 123). از طرفی دفاع از هریک از اقوال سه‌گانه پیرامون نحوه تمایز جوهر و صفات، به اتخاذ موضعی در باب نحوه تمایز صفات از یکدیگر گره خورده و از طرف دیگر، حل مسئله تمایز میان صفات به نحوی که جامع دو موضع اسپینوزا پیرامون تمایز واقعی صفات و وحدت حالات باشد، ناممکن می‌نماید.

مفسرانی همچون شین (۲۰۰۹) در حل چالش مذکور چنین کوشیده‌اند که بگویند اسپینوزا به لوازم هستی‌شناختی تمایز واقعی پایبند نبوده و از تمایز واقعی، تنها وجه معرفتی آن را اراده کرده است (Shein, 2009) اما چنین راه‌حلی با بحث مذکور در بخش ۲ پیرامون توازی فکر و وجود ناسازگار می‌نماید، علاوه بر این، منافی اصل فهم‌پذیری به عنوان یکی از اصلی‌ترین مبانی فلسفه اسپینوزاست.^۱ لذا با یک دوگانه لاینحل روبرویم: یا باید بپذیریم که تمایز میان صفات، تمایزی است واقعی که در آن صورت با مشکلات بسیاری مواجه خواهیم بود؛ یا اینکه همچون شین مدعی شویم که اسپینوزا به لوازم

۱. لنون نیز همچون شین معتقد است اسپینوزا از پذیرش دلالت هستی‌شناختی تمایز واقعی سر باز زده، اما او برخلاف شین، به لازمه این مسئله، که عبور از اصل فهم‌پذیری است، اقرار می‌کند. (Lennon, 2005)

هستی‌شناختی تمایز واقعی پایبند نمی‌ماند که در آن صورت هم توازی فکر و وجود مخدوش خواهد شد و هم اصل فهم‌پذیری از دست خواهد رفت.

برخی دیگر از مفسرین، در حل چالش مذکور، یعنی در تثبیت تمایز واقعی صفات در عین وحدت حالات، کوشیده‌اند به نحوی موضع اسپینوزا را مورد دفاع قرار دهند که همچون تفسیر شین، نافی توازی فکر و وجود نباشد (Deleuze, 1990: 113; Gueroult, 1968: 64-74; Melamed, Y. 2013: 140-152) این گروه از مفسرین به تمایز توازی فکر و وجود و توازی حالات برآمده از صفات جوهر یا اصطلاحاً توازی درون‌صفتی^۱ قائل شده و معتقدند خلط نابجا میان این دو توازی است که تفسیر نسبت حالات تحت صفات متمایز را دشوار ساخته است. بنا بر ادعای این گروه، اسپینوزا با اینکه بحث متعین و مصرحی پیرامون هیچ‌یک از این دو توازی ندارد، اما به نحو ضمنی از هر یک بحث کرده^۲ و در بحث خود این دو را خلط نمی‌کند (Melamed, Ibid: 146-152). توضیح آنکه، توازی فکر و وجود مستلزم رابطه‌ای مطابقتی^۳ میان امر عینی و ذهنی است، درحالی‌که توازی درون‌صفتی که مربوط به نسبت حالات ذیل صفات گوناگون است، تقارنی مطابقتی میان هر یک از حالات ذیل دو صفت را ایجاب نمی‌کند، درحالی‌که به نحو کلی مستلزم وحدت حالات ذیل صفات متمایز است. به عبارتی، در توازی درون‌صفتی، «ترتیب علی امور ذیل هر صفت، با ترتیب علی امور ذیل صفت دیگر متقارن است؛ علاوه بر اینکه دو سلسله متوازی، دو جنبه متمایز از امری واحدند. در توازی فکر و وجود اما ترتیب علی تصورات با ترتیب علی امور واقع متقارن‌اند، علاوه بر اینکه تصورات، باز نمود امور واقع‌اند» (Ibid: 152).

بنابراین تفکیک، این‌همانی میان حالات صفات گوناگون، برخلاف نسبت میان سلسله فکر و وجود، فاقد تقارنی مطابقتی میان یکایک حالات است و در این توازی، اسپینوزا صرفاً تقارن میان سلسله کلی علل را مدنظر داشته و به اتحاد وجودی میان سلسله حالات ذیل دو صفت متمایز قائل است. لذا می‌توان گفت در وحدت میان حالات فکر و امتداد،

۱. Inter-attribute parallelism

۲. به‌طور خاص توازی فکر و وجود را در *E2P7* مطرح می‌سازد و در برهان بر همان قضیه، به توازی درون‌صفتی اشاره می‌نماید.

۳. representationa

توازی‌ای از سنخ توازی فکر و وجود برقرار نیست. چنین پاسخی، هر چند باریک‌بینانه، اما چندان قانع‌کننده به نظر نمی‌رسد؛ چرا که همچنان می‌توان پرسید توازی و تقارن مورد بحث میان حالات ذیل فکر و امتداد، چگونه با تمایز واقعی میان خود فکر و امتداد سازگار است؟ به عبارتی، بنابراین تفسیر، همچنان نوعی از تقارن و اتحاد وجودی و معرفتی میان حالات برقرار است که با توجه به تمایز واقعی میان صفات، چندان قابل دفاع نمی‌نماید و راه حل مذکور، به زعم نویسنده، راهی در عبور از دوگانه مورد بحث نخواهد گشود.

برخی دیگر از مفسرین، در برون‌شد از چالش مذکور، کوشیده‌اند با تحلیل جایگاه صفت در سیستم فلسفی اسپینوزا، پاسخ دیگری ارائه کنند (Macherey, 2011: 95-99). بنابراین پاسخ، اساساً صفت برای اسپینوزا امری است فاقد وجود عینی و خارجی و چنانچه او در *EIAI* تصریح می‌کند، «هرچه هست یا در خودش است یا در خودش نیست» و بنابراین، «چیزی جز جوهر و حالاتش وجود ندارد» (*EIP15*). لذا این گونه نیست که اسپینوزا، چنانچه شین و لنون می‌گویند، از توازی فکر و وجود عدول کرده و به نحوی ناسازگار، لازمه وجودی تمایز واقعی را کنار گذاشته باشد، بلکه فهم او از صفت به نحوی است که اساساً آن را دارای وجودی خارجی نمی‌داند تا منافی وحدت حالات باشد. از طرف دیگر، وحدت و انطباق حالات برآمده از صفات را نیز به نحوی متفاوت از توازی فکر وجود و دارای انطباقی متفاوت از آن لحاظ می‌کند. چنین تحلیلی که نوعی بازگشت به موضع سوپژکتیویستی است، ایراد مورد بحث را از اساس منحل می‌سازد. این پاسخ را می‌توان با نقدهای وارد شده بر موضع سوپژکتیو که پیش‌تر مطرح گردید مورد تردید قرار داد.

بدین ترتیب، در موضع فعلی ارائه هرگونه پاسخی به مسئله سرشت صفات ناممکن می‌نماید و البته، چنانچه در ابتدا نیز مطرح گردید، هدف از این نوشتار نه ارائه پاسخی به این مسئله که واکاوی ابعاد آن بر اساس مفروضات اصلی‌تر آن بوده است، مقصودی که ذیل بحث از نسبت صفات با جوهر و انتقال به پرسشی ثانوی که پاسخ به پرسش نخست را به چالش کشانده، یعنی پرسش از نسبت صفات با یکدیگر، ذیل تمایزات سه‌گانه دکارتی برآورده شد.

نتیجه‌گیری

اسپینوزا به واسطه پذیرش توازی فکر و وجود و اصل فهم‌پذیری، ناگزیر از پذیرش لوازم هستی‌شناختی بحث تمایزات دکارتی است. تبیین او در باب سرشت عینی یا ذهنی صفات به نحوی است که ارائه هر پاسخی به این پرسش در گرو موضع‌گیری در باب نسبت صفات با یکدیگر است. از طرف دیگر و در بحث از نسبت صفات با یکدیگر، اظهارات او دارای ناسازگاری‌ای اساسی است که بر پذیرش لوازم هستی‌شناختی تمایزات معرفتی بر اساس توازی فکر و وجود و اصل فهم‌پذیری مبتنی است و به چالشی جدی برای مفسران بدل گشته است. اکنون و با روشن‌گشتن دشواری اصلی در بحث صفات اسپینوزا، شاید بتوان چنین گفت که هرگونه تلاشی در به دست دادن تفسیری از مسئله سرشت صفات در فلسفه اسپینوزا، منوط به حل ناسازگاری موجود در بحث او از نسبت صفات با یکدیگر است، ناسازگاری‌ای که بازگشت آن به مبانی و مفروضات فلسفی بنیادین اسپینوزاست و پاسخ به آن، ممکن نمی‌نماید.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارد.

ORCID

Zahra Amini

<https://orcid.org/0009-0003-6492-4560>

Mustafa Zali

<https://orcid.org/0000-0002-0953-9657>

References

- Bennet, J. F. (1984). *A Study of Spinoza's Ethics*, Indianapolis: Hackett Pub.
- Carriero, J. P. (1995). 'On the relationship between mode and substance in Spinoza's metaphysics', *Journal of the History of Philosophy* 33 (2), 245-273. DOI: 10.1353/hph.1995.0026
- Curley, E. M. (1969). *Spinoza's metaphysics: an essay in interpretation*, Cambridge: Harvard University Press.
- Delahunty, R. J. (1985). *Spinoza*, Boston: Routledge & Kegan Paul.
- Deleuze, G. (1990). *Expressionism in Philosophy: Spinoza*, translated by M. Joughin, New York: Zone Book.
- Della Rocca, M. (1996). *Representation and the Mind-Body Problem in Spinoza*, New York: Oxford University Press.
- Descartes, R. (1984). *The Philosophical Writings of Descartes*, translated by